

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

АНДРЕЙКО ЮРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 343.985.7:343.132:343.352

**ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ
ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ–2020

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник
Юсупов Володимир Васильович,
Національна академія внутрішніх справ,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем
криміналістичного забезпечення та судової експертології

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Цимбал Петро Васильович,
Університет державної фіскальної служби України,
завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики

кандидат юридичних наук, доцент

Давиденко Валерій Степанович,
Міжрегіональна академія управління персоналом,
професор кафедри управління безпекою,
правоохоронної та антикорупційної діяльності

Захист відбудеться 24 вересня 2020 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою:
03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх
справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий 21 серпня 2020 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д. О. Савицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах складної економічної ситуації в Україні спостерігається тенденція до поширення корупційних кримінальних правопорушень у всіх соціальних сферах, де пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди здійснюють у великих й особливо великих розмірах. Водночас злочини, передбачені ст. 368 Кримінального кодексу (КК) України, мають високий ступінь латентності, що ускладнює їх розкриття та розслідування. Передусім це стосується правильної організації та вмілого застосування тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) дій, що надає можливість у межах правового поля виявити, зафіксувати, вилучити, дослідити й використати судові докази в цих провадженнях.

Оновлення антикорупційного законодавства зумовило необхідність додаткового наукового аналізу корупційної злочинності. Попри те, що минуло вже шість років після прийняття Закону України «Про запобігання корупції», слід констатувати брак вагомого наукового доробку у сфері протидії корупційним кримінальним правопорушенням, що є однією з причин розбіжностей у застосуванні закону органами досудового розслідування та судами різних інстанцій, відсутності належного кримінального процесуального реагування на факти вчинення відповідних діянь. Ідеться, насамперед, про декларування недостовірної інформації, зловживання впливом, незаконне збагачення, одержання неправомірної вигоди тощо.

Результати аналізу даних офіційної статистики засвідчують, що з 2015 року, попри збільшення кількості зареєстрованих злочинів за ст. 368 КК України (з коливаннями), кількість повідомлень про підозру та направлення кримінальних проваджень з обвинувальним актом до суду зменшується. Зокрема, 2015 року обліковано 947 злочинів щодо одержання неправомірної вигоди службовою особою, 2016-го – 1035, 2017-го – 1420, 2018-го – 2189, 2019-го – 1744, у I кварталі 2020 року – 699. Водночас злочини, у яких особам вручено повідомлення про підозру, 2015 року становили 56,3 % від усіх зареєстрованих, 2016-го – 48,3 %, 2017-го – 31,0 %, 2018-го – 30,1 %, 2019-го – 28,2 %, у I кварталі 2020 року – 17,9 %. З обвинувальним актом до суду направлено: 2015-го – 400 кримінальних проваджень (42,2 % від усіх зареєстрованих цього року), 2016-го – 376 (36,3 %), 2017-го – 317 (22,3 %), 2018-го – 429 (19,6 %), 2019-го – 343 (19,7 %), за I квартал 2020 року – 13 (2,0 %)¹. Отже, наявні складнощі в притягненні до кримінальної відповідальності службових осіб, які одержали неправомірну вигоду.

В умовах збільшення кількості випадків одержання неправомірної вигоди службовими особами та зниження рівня їх розкриття робота слідчого в кримінальному провадженні стає дедалі напруженішою: ускладнюються тактичні завдання розслідування, підвищується тактичний ризик у зв'язку із сучасними формами протидії корупційної злочинності, браком науково обґрунтованих криміналістичних рекомендацій тощо. Зазначене також спричинене недостатнім використанням слідчими всього комплексу криміналістичних засобів і методів,

¹ Звітність Офісу Генерального прокурора про кримінальні правопорушення в Україні за 2015–2020 pp. URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.

спеціальних знань обізнаних осіб, застосуванням сучасних можливостей оперативних підрозділів у виявленні й документуванні протиправної діяльності службових осіб. Вирішити окреслену ситуацію можна шляхом комплексного застосування слідчих (розшукових) дій, зокрема негласних, під час проведення тактичних операцій з виявлення, документування, затримання хабарника, збирання доказів його злочинної діяльності, подолання протидії розслідуванню.

Теоретичним підґрунтям дослідження стали праці вітчизняних й іноземних учених: Ю. П. Аленіна, І. В. Басистої, В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, Р. С. Белкіна, В. Є. Боднара, Т. В. Варфоломеевої, В. І. Василичука, Г. П. Власової, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, В. Я. Горбачевського, І. В. Гори, В. А. Журавля, А. П. Запотоцького, А. В. Іщенка, Н. І. Клименко, І. І. Когутича, В. А. Колесника, О. Н. Колесніченка, В. П. Колмакова, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмічова, В. В. Лисенка, В. К. Лисиченка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, А. В. Мовчана, О. І. Мотляха, Д. Й. Никифорчука, В. Т. Нора, О. В. Одерія, Ю. Ю. Орлова, В. Л. Ортинського, І. В. Пирога, М. А. Погорецького, І. В. Рогатюка, М. В. Салтевського, М. Я. Сегая, Д. Б. Сергєєвої, Р. Л. Степанюка, О. В. Таран, О. Ю. Татарова, В. В. Тіщенко, В. В. Топчія, Л. Д. Удалової, В. І. Фаринника, В. Г. Хахановського, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, В. М. Шевчука, В. Ю. Шепітька, М. Г. Щербаковського, Б. В. Щура та ін.

На монографічному рівні питання проведення слідчих (розшукових) дій розглядали вітчизняні науковці: Ю. М. Чорноус («Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення», 2005); К. О. Чаплинський («Тактика проведення окремих слідчих дій», 2006); Т. О. Борець («Проведення слідчих дій в житлі чи іншому володінні особи», 2009); А. П. Гагаловська («Слідчі та інші кримінально-процесуальні дії як засоби формування доказів», 2012); І. І. Войтович («Процесуальні і тактичні особливості провадження невідкладних слідчих дій», 2012); С. Ю. Карпушин («Проведення слідчих (розшукових) дій», 2016).

Розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою досліджували Л. І. Аркуша, О. В. Баганець, О. Ф. Бантишев, О. О. Буряк, В. С. Давиденко, М. В. Джига, Ю. П. Заблоцький, Є. П. Іщенко, Я. Ю. Кондратьєв, В. П. Корж, В. М. Ліщенко, Я. Є. Мишков, О. В. Пчеліна, А. В. Шевчишен, М. Є. Шумило та ін.

Водночас у наукових працях цих учених комплексно не досліджено проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях про одержання неправомірної вигоди службовою особою в умовах реалізації нового кримінального процесуального й антикорупційного законодавства. Підлягає з'ясуванню проблема алгоритмізації слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, передбачених ст. 368 КК України, і відповідні форми її реалізації. Потребують вивчення особливості проведення огляду, освідування особи, обшуку, допиту, експертизи й отримання зразків для експертизи під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою. У контексті оновлення антикорупційного законодавства й тенденцій протидії корупційним кримінальним правопорушенням постає необхідність удосконалення техніко-криміналістичного, науково-

методичного забезпечення і тактики проведення слідчих (розшукових) дій у досліджуваній категорії кримінальних проваджень.

Викладене засвідчує актуальність теми дослідження, обумовлює її теоретичну та практичну значущість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015, і Стратегії розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 року. Тематика роботи відповідає Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ (МВС) України від 16 березня 2015 року № 275, передбачена планами науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ (НАВС). Тему дисертації затверджено Вченою радою НАВС 29 січня 2013 року (протокол № 1) й уточнено 2 червня 2020 року (протокол № 12), внесено до переліку тем дисертаційних досліджень з проблем держави та права, розглянутих відділеннями Національної академії правових наук України (реєстр. № 1323, 2013 рік).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розроблення теоретичних положень та науково обґрунтованих рекомендацій щодо організації і тактики проведення слідчих (розшукових) дій під розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Для досягнення зазначеної мети необхідно було вирішити такі задачі:

- з'ясувати стан наукових досліджень щодо проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою;
- класифікувати слідчі (розшукові) дії, які проводять під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою, схарактеризувати загальні вимоги до них;
- здійснити алгоритмізацію проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою;
- запропонувати тактичні операції з реалізації завдань, що постають у типових слідчих ситуаціях розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою;
- висвітлити особливості проведення огляду й освідування особи під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою;
- розкрити процес підготовки та проведення обшуку в кримінальних провадженнях про одержання неправомірної вигоди службовою особою;
- визначити тактичні особливості проведення допиту під час розслідування злочинів, передбачених ст. 368 КК України, сформулювати рекомендації щодо програмування цієї слідчої (розшукової) дії;
- виокремити види судових експертиз під час розслідування злочинів, передбачених ст. 368 КК України, удосконалити порядок отримання зразків для експертизи;

– окреслити шляхи вдосконалення техніко-криміналістичного, тактичного й науково-методичного забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Об'єкт дослідження – злочинна діяльність, пов'язана з одержанням неправомірної вигоди службовою особою, а також практика виявлення та розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії.

Предмет дослідження – проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Методи дослідження обрано з огляду на специфіку об'єкта, предмета, мети й завдань дослідження, а саме: *загальнонаукові методи (спостереження, порівняння, опису, класифікації)* – для визначення та систематизації правових категорій, що характеризують злочинну діяльність і слідчу практику, а також спеціальні методи: *історико-правовий* – для висвітлення етапів розвитку кримінального, кримінального процесуального й антикорупційного законодавства, практики протидії органами досудового розслідування та судами одержання неправомірної вигоди службовою особою (підрозділ 1.1); *системно-структурний* – для розгляду видів і загальних вимог до проведення слідчих (розшукових) дій, тактичних операцій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою (підрозділи 1.2, 1.3); *догматичний* – з метою тлумачення понять і категорій кримінального процесу, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності, що сприяло уточненню понятійно-категоріального апарату дослідження (розділи 1–3); *формально-логічний* – під час розгляду сутності огляду, освідування особи, обшуку, допиту, одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, отримання зразків для експертизи, проведення експертизи, зокрема особливостей їх проведення під час розслідування злочину, передбаченого ст. 368 КК України (розділ 2); *моделювання* – для розроблення та впровадження в практику алгоритмів дій слідчого і тактичних операцій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою (підрозділи 3.1, 3.2); *соціологічні* – для з'ясування думок працівників правоохоронних органів щодо сучасного стану протидії кримінальним правопорушенням цієї категорії (розділи 1–3); *статистичний* – для узагальнення результатів соціологічних досліджень, вивчення матеріалів кримінальних проваджень й архівних кримінальних справ (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять результати вивчення та узагальнення 155 архівних кримінальних справ за ст. 368 КК України у період 2015–2020 років; зведені дані анкетування 138 слідчих, 112 оперативних працівників, 50 інспекторів-криміналістів Національної поліції України з Вінницької, Дніпропетровської, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Івано-Франківської, Київської, Львівської, Одеської, Рівненської, Чернівецької областей та м. Києва; слідча й оперативно-розшукова практика (зокрема досвід роботи автора в оперативних підрозділах МВС України); статистичні й аналітичні матеріали Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України за 2015–2020 роки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в роботі, з огляду на положення теорії криміналістики та кримінального процесу, узагальнення практики реалізації антикорупційного і кримінального процесуального

законодавства, розроблено наукові засади проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою. У роботі сформульовано й обґрунтовано низку положень і висновків теоретичного та практичного спрямування, а саме:

вперше:

- з огляду на типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою запропоновано алгоритми (програми) проведення слідчих (розшукових) дій (їх комплексів) у межах тактичних операцій «Затримання службової особи – хабарника», «Збір інформації про злочин», «Груповий обшук», «Подолання протидії розслідуванню», «Захист», що поєднують у визначеній послідовності процесуальні дії, оперативно-розшукові й організаційні заходи, заходи забезпечення кримінального провадження;

- розроблено типові програми допиту заявника, свідків, підозрюваного, посередника в одержанні неправомірної вигоди службовою особою, що передбачають з'ясування питань про подію злочину; відомості, які характеризують особу учасників кримінального провадження; відносини між службовою особою – корупціонером та іншими учасниками; інших співучасників злочину; наслідки злочину;

- сформовано тактику допиту викривача службової особи, що вимагає або одержала неправомірну вигоду, як систему раціональних і послідовних дій слідчого з визначення предмета допиту та з'ясування типового переліку питань, що забезпечує отримання прогнозованого позитивного результату слідчої дії;

удосконалено:

- класифікацію слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою на невідкладні й інші (початкові, наступні), що оптимізує поєднання їх з іншими процесуальними діями в межах тактичних операцій;

- криміналістичні рекомендації щодо проведення огляду кабінету службової особи, де відбулося передання предмета неправомірної вигоди, шляхом визначення ефективних методів його проведення, напрямків пошуку прихованого, вимірювання окремих об'єктів і відстаней між ними, детального фіксування різними засобами виявлених предметів;

- криміналістичні рекомендації з підготовки до проведення обшуку в кримінальному провадженні про одержання неправомірної вигоди службовою особою щодо процесуальних підстав під час складання клопотання про слідчу (розшукову) дію, у якому зазначають обставини злочину, відомості про який внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), а не інших злочинів, учинених службовою особою внаслідок корупційної діяльності; особливості складання клопотань щодо окремої категорії осіб (народних депутатів України, адвокатів), забезпечення присутності осіб, у яких мають проводити обшук, під час розгляду відповідних клопотань у суді;

- тактику допиту заявника (потерпілого), свідків (понятих, експерта), підозрюваних (обвинувачених), посередника (як свідка або підозрюваного) у кримінальних провадженнях про одержання неправомірної вигоди службовою особою шляхом використання типових програм їх допиту;

– криміналістичні рекомендації щодо порядку отримання зразків для проведення почеркознавчої експертизи, технічної експертизи документів, експертизи відеозвукозапису в кримінальних провадженнях про одержання неправомірної вигоди службовою особою;

дістало подальший розвиток:

– визначення слідчої ситуації як характеристики інформаційних даних, якими володіє орган досудового розслідування на певному етапі кримінального провадження, і завдання, що визначає слідчий на підставі наявної на певний момент інформації з прогнозуванням перспективних напрямів проведення розслідування;

– тактичні особливості, процесуальні вимоги з підготовки й проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою, таких як: обшук (санкціонування відповідно до підсудності справи); допит (вибір місця допиту, забезпечення безпеки учасників допиту); проведення експертиз (вимоги щодо осіб, які не можуть бути експертами, види експертиз та їх завдання);

– положення щодо проведення освідування під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою шляхом встановлення видів слідів, які потрібно виявити, типового алгоритму проведення освідування та визначеної послідовності фіксування виявлених слідів;

– положення щодо тактики проведення обшуку під час розслідування злочинів, передбачених ст. 368 КК України, про спрямованість пошукових дій на: предмети неправомірної вигоди; пакувальні матеріали, у яких вони знаходилися; документи службової діяльності чиновника, зокрема електронні; записи щодо деталей корупційних схем; майно, що може бути конфісковане судом; негативні обставини злочину; вірогідні місця відшукування відповідних об'єктів та ін.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції впроваджено й може бути використано у:

– *законотворчій діяльності* – під час обґрунтування запровадження інституту кримінального провадження у формі громадського обвинувачення у сфері службових злочинів з ознаками корупційних діянь (лист до Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 3 квітня 2015 року № 46/7ВР);

– *практичній діяльності* – у процесі розслідування кримінальних проваджень за ст. 368 КК України, а також під час проведення занять у системі службової підготовки (акти впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України (НПУ) від 19 грудня 2019 року, Слідчого управління Головного управління НПУ в Івано-Франківській області від 18 травня 2020 року, Управління стратегічних розслідувань Головного управління НПУ в Івано-Франківській області від 19 травня 2020 року);

– *освітньому процесі* – у системі професійної освіти слідчих, під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Особливості розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» та підготовки навчальних і методичних посібників, підручників, курсів лекцій (акт впровадження НАВС від 21 лютого 2020 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею. Сформульовані в ній узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції обґрунтовано на підставі самостійно здійснених досліджень. В опублікованому у співавторстві Науково-практичному коментарі Закону України «Про запобігання корупції» дисертант навів тлумачення ст. 55 Закону щодо проведення антикорупційної експертизи. Наукові ідеї та висновки, що належать співавторам, у дисертації не використано.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації оприлюднено на п'яти міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та засіданнях круглих столів, серед яких: «Актуальні питання техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень» (Київ, 21 листопада 2013 року); «Використання спеціальних знань під час розслідування корупційних правопорушень» (Київ, 20 листопада 2014 року); «Оперативно-розшукове запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням» (Київ, 24 червня 2015 року); «Актуальні питання експертно-криміналістичного забезпечення правоохоронної діяльності» (Київ, 25 листопада 2016 року); «Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід» (Київ, 19 лютого 2020 року).

Публікації. Результати дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено у 12 наукових публікаціях, серед яких шість наукових статей – у збірниках, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук (одна – в іноземному науковому періодичному виданні), п'ять тез – у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій, засідань круглих столів, а також науково-практичний коментар.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (301 найменування на 30 сторінках) і чотирьох додатків (на 26 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 283 сторінки, з них основного тексту – 211 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, ступінь наукової розробленості проблеми; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами, окреслено мету, завдання дослідження, його об'єкт, предмет і використані методи; висвітлено наукову новизну отриманих результатів, їх теоретичне та практичне значення в законотворчій, правозастосовній діяльності й освітньому процесі; наведено дані про особистий внесок здобувача, апробацію результатів дослідження, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретичні засади проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою» містить три підрозділи.

У підрозділі 1.1 «*Стан теоретичної розробленості питань проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою*» встановлено, що в радянський період на дисертаційному рівні

досліджували питання порушення кримінальної справи та початку розслідування хабарництва, першочергових слідчих дій і тактики проведення окремих слідчих дій, а також аналізували початковий та подальший етапи розслідування справ про хабарництво (В. П. Бурчанинов, В. В. Степанов, І. К. Туркевич).

З 1991 року вітчизняні криміналісти розроблювали положення методики розслідування хабарництва, у складі якої виокремлювали тактику початкових слідчих дій, типові ситуації під час розслідування цього злочину (В. М. Ліщенко, Я. Є. Мишков). Прийняття нового КПК України й антикорупційного законодавства (законів «Про запобігання корупції», «Про Національне антикорупційне бюро України» тощо) актуалізувало питання тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема негласних, у кримінальних провадженнях про службові злочини (А. Б. Балонь, Н. В. Кимлик, А. І. Шило). Акцентовано на допиті заявника, свідків, підозрюваного, огляді місця події, обшуку (О. В. Пчеліна, А. В. Шевчишен).

У більшості сучасних вітчизняних монографічних робіт, присвячених дослідженню слідчих (розшукових) дій, розглянуто загальнотеоретичні положення, класифікацію, співвідношення з іншими діями слідчого (процесуальні дії, заходи забезпечення кримінального провадження тощо); проведення негласних (слідчих) розшукових дій; внесено пропозиції щодо відповідних змін і доповнень до кримінального процесуального законодавства.

Однак досі не здійснено комплексного дослідження проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою. Констатовано, що, з огляду на сучасні особливості механізму одержання неправомірної вигоди, необхідним є здійснення подальших наукових розвідок з удосконалення проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, передбачених ст. 368 КК України.

Підрозділ 1.2 «Види та загальні вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою» присвячено дослідженню класифікації слідчих (розшукових) дій, окресленню вимог до них відповідно до специфіки розслідування одержання неправомірної вигоди.

Унаслідок вивчення слідчої практики встановлено, що під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою типовими слідчими (розшуковими) діями є: обшук (85,0 %), допит (74,5 %), проведення експертизи (73,4 %), освідування особи (54,2 %), огляд місця події (55,3 %). Типовими негласними слідчими (розшуковими) діями є: контроль за вчиненням злочину (90,6 %), аудіо-, відеоконтроль особи (89,5 %), спостереження за особою, річчю або місцем (53,4 %), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (50,4 %), аудіо-, відеоконтроль місця (45,8 %).

Обґрунтовано практичне значення диференціації слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою на невідкладні й інші (початкові та наступні). Під час розслідування злочинів, передбачених ст. 368 КК України, невідкладними слідчими діями є обшук, освідування, огляд місця події, допит підозрюваного, призначення судових експертиз. Момент і послідовність проведення інших слідчих (розшукових) дій обумовлені слідчими ситуаціями розслідування, тому вони можуть бути як початковими, так і наступними.

Висвітлено мету, процесуальні підстави, перелік учасників, час проведення та правила фіксування обшуку, огляду, допиту, експертизи, освідкування в кримінальному провадженні за ст. 368 КК України. Увагу зосереджено на загальних процесуальних вимогах і тактичних рекомендаціях проведення контролю за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту, аудіо-, відеоконтролю особи, спостереження за особою, річчю або місцем, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою.

У підрозділі 1.3 «Алгоритмізація проведення слідчих (розшукових) дій і тактичні операції розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою» встановлено, що алгоритмізація проведення слідчих (розшукових) дій та формування типових програм розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою відбувається на підставі ситуаційного підходу. Удосконалено визначення слідчої ситуації відповідно до завдань, що встановлює слідчий на підставі наявної інформації, а також перспективні напрями розслідування вчиненого злочину. Типізація тактичних завдань слідчих ситуацій створює передумови для розроблення типових програм їх вирішення, які під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою реалізуються в тактичних операціях.

На початковому етапі кримінального провадження за ст. 368 КК України виникають типові ситуації: а) передання предмета неправомірної вигоди вже відбулося, проводять невідкладні слідчі дії (30,7 %); б) наявна достовірна інформація про готування до одержання неправомірної вигоди (20,6 %); в) суб'єкта злочину затримано на місці його вчинення з предметом неправомірної вигоди (64,0 %); г) наявна інформація про провокацію неправомірної вигоди (2,5 %).

Типові слідчі ситуації розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою класифіковано на сприятливі й несприятливі (інформаційної невизначеності). У сприятливій слідчій ситуації проводять тактичну операцію із затримання службової особи, яка одержала неправомірну вигоду. Ця тактична операція передбачає такі слідчі (розшукові) дії та організаційно-технічні заходи: а) негласні слідчі (розшукові) дії – аудіо-, відеоконтроль особи; спостереження за особою, річчю або місцем; аудіо-, відеоконтроль місця; контроль за вчиненням злочину; б) слідчі (розшукові) дії – обшук, огляд місця події, огляд предметів і документів, освідкування; в) організаційні заходи – підготовка процесуальних документів щодо обшуку, освідкування особи, її затримання, доступу до речей і документів, забезпечення участі понятих, залучення спеціаліста в слідчі (розшукові) дії, техніко-криміналістичні засоби фіксування ходу проведення тактичної операції тощо. У визначених ситуаціях обґрунтовано доцільність проведення після затримання корупціонера тактичної операції «Груповий обшук».

У ситуації інформаційної невизначеності запропоновано проводити тактичну операцію, спрямовану на збирання детальної інформації відповідно до заяв і повідомлень про вимагання або одержання неправомірної вигоди конкретною службовою особою. Тактичну операцію «Збір інформації про злочин» проводять працівники підрозділів внутрішньої безпеки НПУ, Служби безпеки України,

детективи Національного антикорупційного бюро України, слідчі Державного бюро розслідувань спільно з підрозділами оперативно-технічного забезпечення.

Розділ 2 «Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою» містить чотири підрозділи.

У підрозділі 2.1 «Проведення огляду й освідування особи» схарактеризовано організацію і тактику проведення огляду й освідування в кримінальному провадженні за ст. 368 КК України.

Встановлено, що під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою найчастіше проводять такі види огляду: а) огляд предмета неправомірної вигоди; б) огляд документів; в) огляд місця передання неправомірної вигоди (огляд місця затримання); г) огляд місця зустрічі учасників злочину.

Удосконалено криміналістичні рекомендації огляду службового приміщення, де відбулося передання предмета неправомірної вигоди. Огляд кабінету, де чиновник одержав неправомірну вигоду, починається здебільшого від центру приміщення (ексцентричний метод проведення огляду). Фіксують розташування столу посадовця відносно інших об'єктів і місць, де перебували хабародавець і службова особа, місця, де виявлено предмет неправомірної вигоди; вимірюють відстані між ними. Такі дії під час огляду дають змогу згодом спростувати версію підозрюваного про підкидання йому предмета неправомірної вигоди.

Акцентовано на важливості огляду документів, що відображають виконання посадових обов'язків чиновника – підозрюваного в одержанні неправомірної вигоди. Розглянуто види кадрових та інших документів, що підлягають огляду, вивченню і вилученню. Встановлено особливості огляду електронних документів: слідчий перевіряє наявність і правильність ведення журналів аудиту щодо подій, пов'язаних із генерацією, використанням та знищенням особистого ключа; порядок й умови розміщення, зберігання, доступу та використання особистого ключа; порядок й умови розміщення, зберігання і доступу до резервної копії особистого ключа; порядок реєстрації (формування сертифіката ключа) центру сертифікації ключів, його відповідність політиці сертифікації та регламенту роботи тощо. Запропоновано до проведення огляду електронних документів залучати спеціалістів у галузі комп'ютерної техніки та програмування.

Сформульовано рекомендації з огляду предмета неправомірної вигоди, його упаковки з метою виявлення та фіксування слідів спеціальної хімічної речовини, якою помічаються відповідні об'єкти. Висвітлено особливості складання протоколу огляду й оформлення додатків до нього.

Освідування під час розслідування злочину, передбаченого ст. 368 КК України, проводять з метою виявлення на тілі підозрюваного слідів злочину: плям і часток спеціальної хімічної речовини у вигляді нашарувань або окремих мікрочасток. Розглянуто типовий алгоритм проведення освідування особи, аргументовано рекомендації з його застосування. Встановлено послідовність фіксування виявлених у процесі освідування слідів кримінального правопорушення.

Підрозділ 2.2 «Проведення обшуку» присвячено дослідженню видів обшуку під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою та особливостей їх підготовки, проведення, фіксування результатів.

Увагу акцентовано на типових помилках, яких припускаються слідчі, прокурори щодо підготовки клопотань про обшук, зокрема: підготовка не передбачених в КПК України клопотань про обшук особи; неприєднання до клопотань документів на житло, де планують проведення обшуку, відомостей про фактичного власника житла, відомостей про речі й документи, які планують відшукати; подання клопотання щодо виявлення предметів відповідно до інших епізодів одержання неправомірної вигоди. Обґрунтовано необхідність звернення до слідчого судді Вищого антикорупційного суду (ВАКС) з клопотанням про обшук у кримінальних провадженнях за ст. 368 КК України, що належать до підсудності ВАКС, а також про підготовку клопотань уповноваженою на те особою (щодо народного депутата України – погодження Генеральним прокурором або особою, що виконує його обов'язки; стосовно адвоката – клопотання прокурора відповідного рівня).

Визначено, що пошукові дії слідчого під час обшуку спрямовано на: предмети неправомірної вигоди, пакувальні матеріали, у яких вони знаходилися, документи службової діяльності посадовця, зокрема електронні, записи щодо деталей злочину (суми, прізвища), майно, що може бути конфісковане судом, нетипові об'єкти (негативні обставини).

Запропоновано тактичні прийоми обшуку під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою, зокрема використання раптовості слідчої (розшукової) дії, рефлексивного мислення керівника й учасників обшуку, вибору напрямків пересування в приміщеннях, спостереження за функціонально-психологічними виявами поведінки обшукуваного, виявлення тайників і схованок тощо. Важливим елементом обшуку є підготовка та застосування науково-технічних засобів залежно від об'єкта обшуку та предметів пошуку. До них належать спеціалізовані слідчі валізи, набори засобів «Хабар».

Розглянуто тактичну операцію «Груповий обшук», аргументовано необхідність залучення до неї спеціалістів. Під час підготовки рекомендовано вжити заходів щодо запобігання витоку інформації. Залучення спеціаліста зумовлене необхідністю застосування спеціальних технічних засобів: а) під час обшуку конструктивно складних приміщень (маєтків, споруд, складів), що мають велику площу, або розділених на багато кімнат; б) для оцінки виявлених речей і документів (бухгалтерські документи, платіжні засоби, комп'ютерна техніка); в) під час застосування спеціальних пошукових приладів для виявлення тайників чи пристроїв для відкриття закритих приміщень, службових сейфів. Такими спеціалістами є: експерти державних спеціалізованих установ, бухгалтери, економісти, технологи, програмісти та ін.

У підрозділі 2.3 «Проведення допиту й одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб» висвітлено особливості проведення допиту як слідчої (розшукової) дії, що може програмуватися в кримінальних провадженнях про одержання неправомірної вигоди службової особи, окреслено види допиту.

Запропоновано алгоритмізацію (програмування) допиту під час розслідування злочинів, передбачених ст. 368 КК України. Програма допиту містить систему раціональних і послідовних дій, виконання яких забезпечує отримання прогнозованого позитивного результату. Типова програма допиту полягає в

з'ясуванні у визначеній послідовності питань, що становлять предмет допиту. Запропоновано в типовій програмі допиту формулювати питання щодо груп обставин: а) подія злочину (час, місце, спосіб, предмет та інші обставини); б) відомості, що характеризують особу учасника кримінального провадження; в) інформація про стосунки між службовою особою – корупціонером та іншими учасниками, наявність інших співучасників злочину; г) характеристика наслідків злочину, вид і розмір шкоди, завданої злочином. Сформовано типові програми допиту заявника, свідків, підозрюваного, посередника в одержанні неправомірної вигоди службовою особою.

Рекомендовано обирати тактику допиту в кримінальному провадженні про одержання неправомірної вигоди службовою особою, ураховуючи дві ситуації: виклад правдивих показань і виклад неправдивих показань або відмова від їх дачі. У першому випадку деталізують інформацію, яку повідомляють; у другому – застосовують окремі тактичні прийоми викриття неправди, їх комплекси, поглиблюють психологічний контакт з допитуваним. Увагу акцентують на виборі місця допиту, забезпеченні безпеки його учасників.

У кримінальних провадженнях за ст. 368 КК України одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб проводять з метою перевірки показань підозрюваного, потерпілого або інших осіб про обставини давання-отримання неправомірної вигоди, а також виявлення всіх співучасників злочину. Сформульовано рекомендації щодо прийняття рішення про проведення одночасного допиту між особами, які перебувають у службовій залежності одна від одної (керівник-хабарник і підлеглі працівники) для уникнення негативного впливу корупціонера та зміни правдивих показань учасника слідчої (розшукової) дії.

У *підрозділі 2.4 «Отримання зразків для експертизи та проведення експертизи»* висвітлено особливості проведення цих слідчих дій у кримінальних провадженнях про одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Детально проаналізовано умови отримання різних порівняльних зразків, їх кількість, якість, процесуальні вимоги, допомогу спеціалістів щодо їх одержання, правила фіксування отримання зразків у кримінальних провадженнях за ст. 368 КК України.

Визначено види зразків для експертизи (відбитки матеріальних об'єктів і безпосередні об'єкти) під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою та правила їх отримання для результативного проведення судових експертиз. Висвітлено особливості отримання зразків почерку (для почеркознавчої експертизи документів), печаток (техніко-криміналістичне дослідження документів), голосу й мовлення (експертиза відеозвукозапису) тощо.

Встановлено, що найпоширенішими судовими експертизами в кримінальних провадженнях про одержання неправомірної вигоди службовою особою є: криміналістичні 86,0 %, серед них: технічні експертизи документів (49,7 %), почеркознавчі, авторознавчі, лінгвістичні дослідження (53,9 %), трасологічні (26,5 %); матеріалів, речовин і виробів (66,8 %); економічні (48,8 %); відеозвукозапису (47,0 %); товарознавчі (15,7 %) тощо.

Окреслено завдання, що вирішують за допомогою проведення експертиз: тотожність зразків речовини, якою помічено предмет неправомірної вигоди, з

речовиною, наданою для нанесення такої мітки; тотожність зразків голосу людини з голосом на фонограмі; встановлення виконавця рукописного тексту й підписів у документі на паперових носіях; належність слідів пальців рук конкретним особам, що залишені на предметах неправомірної вигоди; ринкова вартість дорожніх транспортних засобів, плавзасобів, матеріальних цінностей, коштовностей; вартість будівель, будівельних робіт; документальна обґрунтованість оформлення банківських операцій з відкриття рахунків, руху грошових коштів на рахунках.

Зауважено, що під час призначення експертизи слід ураховувати обмеження щодо осіб, які не можуть бути судовими експертами в кримінальному провадженні (особи, на яких протягом останнього року накладали адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення або дисциплінарне стягнення у виді позбавлення кваліфікації судового експерта; особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження чи потерпілого).

Розділ 3 «Удосконалення криміналістичних засобів і методів проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою» містить два підрозділи.

Підрозділ 3.1 «Удосконалення техніко-криміналістичного забезпечення і тактики проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою» присвячено дослідженню рекомендацій з технічного й тактичного забезпечення слідчих (розшукових) дій у розглянутій категорії кримінальних проваджень.

Проаналізовано особливості використання працівниками оперативних підрозділів науково-технічних і спеціальних засобів у процесі документування протиправних дій службової особи під час спеціального слідчого експерименту, аудіо-, відеоконтролю особи, спостереження за особою, річчю або місцем. Розглянуто процесуальний порядок процедури помічення оперативним підрозділом грошових коштів і вручення їх заявнику, викривачу – особі, яка співпрацює з правоохоронним органом. З'ясовано можливості спеціальної техніки й науково-технічних засобів помічення та виявлення спеціальних хімічних речовин, спеціальних маркерів, перспективи їх удосконалення.

Унаслідок останніх змін, внесених у національне антикорупційне законодавство, запроваджено нового суб'єкта в процес викриття корупційних кримінальних правопорушень, зокрема одержання неправомірної вигоди службовою особою, – викривача, який є учасником кримінального провадження. Одним зі шляхів удосконалення тактико-криміналістичного забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій з викривачем стало розроблення тактики його допиту. Типова програма допиту викривача службової особи, яка одержала або вимагає неправомірну вигоду, визначає предмет допиту й перелік питань. Обґрунтовано доцільність залучення викривача до проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час документування злочинних дій стосовно вимагання неправомірної вигоди.

У підрозділі 3.2 «Удосконалення науково-методичного забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою» запропоновано наукові рекомендації з удосконалення проведення слідчих дій у кримінальних провадженнях за ст. 368 КК України.

Розглянуто форми науково-методичного забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема негласних, прокурором як процесуальним керівником; аргументовано доцільність безпосередньої участі прокурора в слідчих діях; окреслено криміналістичні рекомендації щодо формування вказівок слідчому про необхідність або доцільність проведення певних слідчих (розшукових) дій; схарактеризовано санкціонування проведення НСРД і використання їх результатів у кримінальному провадженні.

Оскільки розслідування одержання неправомірної вигоди відбувається в умовах протидії з боку зацікавлених осіб (82,8 % відповідей респондентів), встановлено найпоширеніші її способи: вплив корумпованих посадових осіб правоохоронного органу (81,3 %); приховування злочину (42,4 %); застосування фізичного та психологічного впливу щодо учасників досудового слідства (36,2 %); дача неправдивих показань (32,4 %); фальсифікація доказів (17,9 %).

Головним способом нейтралізації злочинного спротиву визнано планування та проведення тактичної операції з подолання протидії розслідуванню злочину. Розглянуто конкретні заходи відповідної тактичної операції. Запропоновано у випадках протидії розслідуванню одержання неправомірної вигоди службовою особою, що полягає в чиненні тиску, висловлюванні погроз щодо життя, здоров'я учасників кримінального провадження, знищення їх майна, проводити тактичну операцію «Захист».

Застосування криміналістичних засобів і методів у тактичних операціях «Подолання протидії розслідуванню», «Захист» сприяє виявленню закономірностей, що впливають на позитивне вирішення слідчої ситуації, трансформуванню оперативної та іншої інформації про обставини злочину в докази у кримінальному провадженні про одержання неправомірної вигоди службовою особою.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації сформульовано наукові положення та отримано результати, що в сукупності розв'язують важливе наукове завдання розроблення теоретичних положень і науково обґрунтованих рекомендацій щодо організації і тактики проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою. Найсуттєвішими з них є такі:

1. Наукові дослідження щодо проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою поділяють на праці навчального та науково-практичного спрямування, у яких виокремлено кримінальні процесуальні, криміналістичні й оперативно-розшукові проблеми. У вітчизняних наукових джерелах висвітлено переважно питання проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема в кримінальних провадженнях за ст. 368 КК України, а комплексного дослідження досі не здійснено.

2. З огляду на те, що в КПК України немає норми, яка містила б перелік слідчих (розшукових) дій, і на підставі наявних наукових класифікацій виокремлено види слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою. Теоретико-прикладне значення для розслідування

злочину, передбаченого ст. 368 КК України, має їх поділ на невідкладні й інші – початкові і наступні.

3. Типові слідчі ситуації під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою обумовлюють алгоритмізацію дій слідчого щодо їх вирішення. Такі алгоритми є підґрунтям і формують програми розслідування злочинів, передбачених ст. 368 КК України. Відповідно до типових слідчих ситуацій етапів кримінального провадження запропоновано реалізувати алгоритми (програми) розслідування у вигляді тактичних операцій. На початковому етапі в сприятливій слідчій ситуації проводять тактичну операцію «Затримання службової особи – хабарника», у ситуації інформаційної невизначеності – тактичну операцію «Збір інформації про злочин». У цих двох ситуаціях можуть реалізовувати тактичну операцію «Груповий обшук». На подальшому етапі проводять тактичну операцію «Подолання протидії розслідуванню», а також «Захист» щодо учасників кримінального провадження, життя, здоров'ю або майну яких загрожує небезпека у зв'язку з їх участю у справі.

4. Огляд під час розслідування злочинів, передбачених ст. 368 КК України, має на меті об'єктивне закріплення обстановки та слідів злочину, що забезпечує збирання доказів й унеможливорює надалі висунення версії підозрюваного про підкидання предмета неправомірної вигоди. У контексті аналізу одного з найпоширеніших його – огляду службового кабінету, де відбулося передання предмета неправомірної вигоди, доведено ефективність використання ексцентричного методу з вимірюванням відстаней між визначеними об'єктами обстановки та предметами й фіксуванням їх у протоколі, а також фотозйомкою виявлених слідів. Огляд електронних документів службової діяльності осіб, які одержали неправомірну вигоду, передбачає з'ясування низки технічних питань, пов'язаних із генерацією, використанням і знищенням особистого ключа, формуванням його сертифіката. Із цією метою рекомендовано залучати спеціалістів у галузі комп'ютерної техніки та програмування.

5. Успішних результатів обшуку в процесі розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою досягають завдяки використанню чинника раптовості, рефлексивного мислення уповноваженими особами, спостереження за функціонально-психологічними виявами поведінки обшукуваного й інших тактичних прийомів. Обшук особи, як і освідування, забезпечує виявлення та вилучення слідів спеціальної хімічної речовини, якою помічали предмет неправомірної вигоди, з рук й одягу службової особи.

«Груповий обшук» як тактичну операцію одночасно проводять у співучасників злочинного ланцюжка одержання неправомірної вигоди, на різних об'єктах, у службових кабінетах тощо. Правильний вибір моменту таких обшуків запобігає витоку інформації про викриття злочинців, знищенню слідів корупційної діяльності. За одночасного проведення обшуків у різних місцях заздалегідь готують відповідні засоби пошуку, формують групи та добирають їх учасників.

6. Тактика допиту під час розслідування злочинів, передбачених ст. 368 КК України, ґрунтується на типових програмах допиту заявника (потерпілого), свідка (понятого, експерта), підозрюваного (обвинуваченого), посередника в переданні предмета неправомірної вигоди. Під час допиту з'ясовують: обставини,

що пов'язані з подією злочину; відомості, що характеризують особу учасників кримінального провадження; інформацію про відносини між службовою особою – корупціонером та іншими особами, наявність співучасників злочину; характеристика наслідків злочину, вид і розмір шкоди, завданої ним.

Одночасний допит не рекомендовано проводити між особами, які перебувають у службовій залежності один від одного, щоб запобігти негативному впливу корупціонера на підлеглого працівника.

7. Отримані зразки для порівняльного дослідження є необхідною умовою призначення та проведення експертиз у кримінальних провадженнях за ст. 368 КК України. Відповідність зразків вимогам якості, безсумнівності походження, необхідної кількості, відтворюваності й порівнюваності під час їх відбору забезпечують спеціалісти в галузях: трасології, почеркознавства, технічної експертизи документів, матеріалів, речовин і виробів, комп'ютерних технологій.

8. Проведення експертиз під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою є ефективним і важливим засобом встановлення механізму злочину, ідентифікації порівняльних зразків та слідів підозрюваного, предмета неправомірної вигоди, його упаковки, отримання і використання інших доказів, які формують лише шляхом залучення спеціальних знань експерта. У кримінальних провадженнях за ст. 368 КК України найчастіше проводять: криміналістичні експертизи (технічні експертизи документів, почеркознавчі, авторознавчі й лінгвістичні дослідження, трасологічні експертизи); матеріалів, речовин і виробів; економічні; відеозвукозапису; товарознавчі експертизи.

9. Найефективнішим є розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою за умови планування тактичних операцій як алгоритмізованих комплексів слідчих (розшукових) дій, види та програми реалізації яких обумовлені слідчими ситуаціями в конкретному кримінальному провадженні. Удосконалення техніко-криміналістичного й науково-методичного забезпечення, тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, передбачених ст. 368 КК України, сприяє подальшому розвитку змісту та структури тактичних операцій. Перспективним шляхом розвитку технічної складової забезпечення слідчих (розшукових) дій є використання сучасних науково-технічних засобів і розроблення спеціальної техніки, що дає змогу наносити спеціальні помітки на різні матеріали предметів неправомірної вигоди, які мають тривалий термін зберігання.

Розроблена типова програма допиту викривача службової особи, яка вимагає або одержала неправомірну вигоду, відповідає сучасним завданням криміналістики з вивчення, узагальнення та впровадження новел законодавства України в правозастосовну практику.

Важливою формою науково-методичного забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, передбачених ст. 368 КК України, є рекомендації, вказівки та доручення прокурора – процесуального керівника досудового розслідування. Вони є одним із головних засобів здійснення законності використання результатів слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесуальному доказуванні одержання неправомірної вигоди службовою особою.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Андрейко Ю. О. Предмет одержання неправомірної вигоди у структурі криміналістичної характеристики злочину. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 6–2. Т. 4. С. 51–54. (Серія «Юридичні науки»).
2. Андрейко Ю. О. Проведення допиту при розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: питання класифікації. *Право і суспільство*. 2015. Вип. 6–2. Ч. 3. С. 123–131.
3. Андрейко Ю. Проблемы проведения следственного осмотра при расследовании получения неправомерной выгоды (на основе судебно-следственной практики Украины). *Legea și viața*. 2016. Сент. С. 3–7. (Республика Молдова).
4. Андрейко Ю. О. Протидія розслідуванню одержання неправомірної вигоди: зміст, суб'єкти, способи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. № 20. С. 160–164. (Серія «Юриспруденція»).
5. Андрейко Ю. О. Проведення обшуку під час одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Право і суспільство*. 2017. Вип. 2. Ч. 2. С. 159–165.
6. Андрейко Ю. О. Проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди в кримінальних провадженнях про підкуп виборців. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 1 (26). С. 202–207.
7. Андрейко Ю. О. Призначення судових експертиз при розслідуванні одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Актуальні питання техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень* : зб. матеріалів круглого столу (Київ, 21 листоп. 2013 р.) / [редкол.: О. Л. Кобилянський, А. В. Кофанов, П. Є. Матвієнко]. Київ, 2013. С. 8–10.
8. Андрейко Ю. О. Криміналістичний аналіз статті 368 Кримінального кодексу України. *Використання спеціальних знань під час розслідування корупційних правопорушень* : матеріали круглого столу (Київ, 20 листоп. 2014 р.). Київ, 2014. С. 5–7.
9. Андрейко Ю. О. Види версій у провадженнях про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Оперативно-розшукове запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням* : матеріали круглого столу (Київ, 24 черв. 2015 р.) / [редкол.: С. С. Чернявський та ін.]. Київ, 2015. С. 10–13.
10. Андрейко Ю. О. Залучення спеціалістів для проведення обшуку у кримінальних провадженнях про одержання неправомірної вигоди. *Актуальні питання експертно-криміналістичного забезпечення правоохоронної діяльності* : зб. матеріалів конф. (Київ, 25 листоп. 2016 р.) / [редкол.: О. Л. Кобилянський, Ю. Б. Комаринська, Є. Ю. Свобода]. Київ, 2016. С. 6–9.
11. Андрейко Ю. О. Тактичні операції та програми розслідування одержання неправомірної вигоди. *Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід* : матеріали Міжнар. наук.-практ. круглого столу (Київ, 19 лют. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 26–30.

12. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання корупції». Київ : Юрінком Інтер, 2019. 348 с. (коментар ст. 55 «Антикорупційна експертиза», у співавторстві).

АНОТАЦІЯ

Андрейко Ю. О. Проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2020.

У дисертації розроблено теоретичні засади та криміналістичні рекомендації щодо проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою. Встановлено види слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях про одержання неправомірної вигоди службовою особою, сформульовано загальні вимоги до їх проведення. Доведено, що проведення слідчих (розшукових) дій у типових слідчих ситуаціях розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою передбачає їх алгоритмізацію, що реалізовується в тактичних операціях. Висвітлено тактичні особливості й процесуальні вимоги з підготовки та проведення огляду, освідчування, обшуку, допиту, експертизи і отримання зразків для експертизи під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою. Запропоновано шляхи вдосконалення техніко-криміналістичного й науково-методичного забезпечення, тактики проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Ключові слова: одержання неправомірної вигоди службовою особою, слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії, викривач, тактична операція, допит, обшук, огляд, проведення експертиз

АННОТАЦИЯ

Андрейко Ю. А. Проведение следственных (розыскных) действий при расследовании получения неправомерной выгоды должностным лицом. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2020.

В диссертации разработаны теоретические положения и научно обоснованы рекомендации по проведению следственных (розыскных) действий при расследовании получения неправомерной выгоды должностным лицом.

Установлено, что по уголовным производствам в получении неправомерной выгоды должностным лицом чаще всего проводятся такие следственные (розыскные) действия: обыск; допрос; проведение экспертизы; осмотр; получение

образцов для экспертизы, в том числе негласные – контроль за совершением преступления; аудио-, видеоконтроль лица; наблюдение за лицом, вещью или местом; мониторинг банковских счетов; снятие информации с транспортных телекоммуникационных сетей; снятие информации с электронных информационных систем; аудио-, видеоконтроль места. Они классифицированы на неотложные и другие (начальные, последующие).

Проведение следственных (розыскных) действий в типичных следственных ситуациях расследования получения неправомерной выгоды должностным лицом предложено алгоритмизировать в тактических операциях «Задержание должностного лица – взяточника», «Сбор информации о преступлении», «Групповой обыск», «Преодоление противодействия расследованию», «Защита», что сочетают в определенной последовательности процессуальные действия, оперативно-розыскные мероприятия, меры обеспечения уголовного производства.

Определены виды осмотра и места его проведения по уголовным производствам о получении неправомерной выгоды должностным лицом. Предложены тактические приемы проведения осмотра служебного помещения, где произошла передача предмета неправомерной выгоды. Во время осмотра документов, касающихся служебной деятельности лица, получившего неправомерную выгоду, отмечена важность осмотра электронных документов и привлечения к этому следственному (розыскному) действию специалистов в области компьютерной техники и программирования.

В ходе расследования получения неправомерной выгоды должностным лицом освидетельствование проводится с целью выявления на теле задержанного должностного лица таких следов преступления как пятна и микрочастицы от специального химического вещества, которым обрабатывается предмет неправомерной выгоды.

Определено, что поисковые действия следователя при обыске направлены на: предметы неправомерной выгоды, упаковочные материалы, в которых они находились, документы служебной деятельности взяточника, в том числе и электронные, записи о деталях получения неправомерной выгоды, имущество, которое может быть конфисковано судом, нетипичные объекты (негативные обстоятельства преступления).

Предложены типичные программы допроса заявителя, свидетеля, подозреваемого, посредника передачи предмета неправомерной выгоды должностному лицу, содержащие предмет их допроса, перечень вопросов, подлежащих выяснению зависимости от процессуального статуса, группы этих вопросов. Отмечены особенности проведения одновременного допроса между субъектом преступления – руководителем и подчиненным с целью предотвращения влияния коррупционера на подчиненного работника.

Образцы для экспертизы в уголовном производстве о получении неправомерной выгоды классифицированы на такие виды: а) идентифицирующие объекты; б) непосредственные объекты, от которых получают образцы для экспертизы.

Установлено, что наиболее распространенными судебными экспертизами по уголовным производствам о получении неправомерной выгоды должностным лицом

являются: криминалистические; материалов, веществ и изделий; экономические; видеозвукозаписи; товароведческие.

Определено, что, с учетом особенностей получения неправомерной выгоды должностным лицом, правильные организация и проведение следственных (розыскных) действий и оперативно-розыскных мероприятий с применением научно-технических и специальных средств документирования коррупционной деятельности обеспечивают оптимальное введение в доказывание результатов видеозаписи, фотосъемки и звукозаписи, образцов для сравнительного исследования. Предложена программа допроса изобличителя чиновника, который получил или вымогает неправомерную выгоду. С целью обеспечения безопасности изобличителя и других участников уголовного производства, преодоления противодействия расследованию разработаны тактические операции «Защита», «Преодоление противодействия расследованию».

Предложены пути усовершенствования технико-криминалистического и научно-методического обеспечения, тактики проведения следственных (розыскных) действий при расследовании преступления по ст. 368 Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: получение неправомерной выгоды должностным лицом, следственные (розыскные) действия, негласные следственные (розыскные) действия, изобличитель, тактическая операция, допрос, обыск, осмотр, проведение экспертиз.

SUMMARY

Y. ANDREIKO. Carrying out investigative (search) actions during the investigation of obtaining an illegal benefit by an official. – Manuscript.

Dissertation for the degree of the Doctor of Philosophy in speciality 12.00.09 – criminal process and forensic science; forensic expertise; operative-search activity. National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2020.

In the dissertation the theoretical bases and criminological recommendations concerning carrying out of investigative (search) actions during investigation of reception of illegal benefit by the official are studied. The types of investigative (search) actions in criminal proceedings on obtaining an illegal benefit by an official are established and the general requirements for their conduct are revealed. It is proved that conducting investigative (search) actions in typical investigative situations of investigation of obtaining illegal benefits by an official involves their algorithmization, which is implemented in tactical operations. The tactical features and procedural requirements for the preparation and conduct of inspection, examination, search, interrogation, obtaining samples for examination and examination during the investigation of obtaining illegal benefits by an official are disclosed. Ways to improve the technical and forensic and scientific and methodological support, tactics of investigative (search) actions during the investigation of obtaining illegal benefits by an official are proposed.

Keywords: receipt of illegal benefit by an official, investigative (search) actions, covert investigative (search) actions, whistleblower, tactical operation, interrogation, search, inspection, examination.